

Hr. Morten i Fodby.

Et bidrag til dansk præstehistorie.

Af Erling Petersen.

Indtil midten af det 16. aarhundrede havde Fodby sogn sin egen præst, men i klemmebrev af 1555 bestemtes, at „Fodby kirke udi Flakkebjergs herred skal være anneks til St. Peders sognekirke i vor kjøbsted Næstved, naar præsten, som nu haver Fodby sogn, dør og afgaar eller bliver andetsteds forseet“.

Denne bestemmelse passede langtfra i de Fodby sognemænds kram; de var i vane med at have deres præst boende i sognet, saa at de uden besvær kunne blive betjent i deres saligheds sag. De gjorde derfor ophævelser og fik endelig i 1583 udvirket, at kapellanen ved St. Peder skulle bo i Fodby.

Men ved anneksionen var imidlertid præstetienden af sognet bleven tillagt St. Peders sognepræst, mens skolemesteren (rektoren ved Næstved latinskole) nød kongetienden. Naar hertil kom, at præstegaarden i Fodby var temmelig ilde tilredt i den tid, da ingen præst havde boet der, og gaarden med tilliggende jorder havde været udlejet til en bonde, saa er det indlysende, at de mænd, i hvis lod det faldt at blive sognekapellan i Fodby, undertiden maatte friste knappe kaar. Sognefolkene gik da ogsaa endnu engang til kongen og bad ham igen give tilsagn om, at Fodby maatte faa egen præst. Det blev afslaaet, og i mere end 200 aar var sognet anneks til

Næstved og betjentes af sognekapellaner, som alle havde bolig i Fodby, men som hyppigt skiftede, — nogle faa undtagelser fraregnet.

En af disse undtagelser var Morten Nielsen Brysting, som var sognets præst fra 1662 til 1708. Han er den eneste af samtlige sognekapellaner, om hvem der i kirken er bevaret et synligt minde: en ortoceratit-kalksten, som endnu ses fastmuret i korets nordvæg, og hvorpaa følgende læses:

M O R T E N N I E L S Ø N B R Y S T I N G,

PRÆST I FOEDBY I 45 AAR, FØDT I STUBERUP

I VALLENSVED SOGN 1629,

DØD 25. SEPTEMBER 1708, 79 AAR GAMMEL

Navnet Brysting er igennem flere aarhundreder et hyppigt forekommende slægtsnavn paa Vallensved-egnen*). Den første bærer af navnet var præsten Niels Brysting i Næstved, om hvem det vides, at han i 1398 solgte sit hus i Porsegade til at have hørt hjemme i og omkring Vallensved sogn. Da der den 29. februar 1512 blev holdt sognestævne paa kirkegaarden i Vallensved, valgtes efter vidneførselen „en beskeden mand Niels Brysting af Stubberup“, som sammen med 11 andre dannemænd skulle udtale sig om vidnernes udsagn. Blandt disse 11 var Morten Brysting fra Tostrup til stede. Et kvægskatteregister fra Korsør len 1566 nævner i Vallens-

*) Dog kan det nævnes, at ifølge Erslevs repertorium nr. 5966 optræder den 30/3 1422 bonden Svend Brysting fra Lundby som vidne paa Hammers herredsting, og i et tingsvidne herfra angaaende grænsningsretten ved Mogenstrup møllesø nævnes 27/2 1497 Hemming Brysting fra Lille Vindinge ved Vordingsborg (Repertorium 2. række nr. 8348).

ved Hemming Brysting, i Kyse Anders og Morten Brysting og i Spjellerup (Marvede sogn) „Lauritz Brusting, en arme blinde stackel“.

Godt og vel et halvt aarhundrede senere boede der i Stubberup en gaardmand, som hed Niels Brysting. Hans hustrus navn kendes ikke, men af deres børn kan med sikkerhed nævnes tre, nemlig Peder og Hans Nielsen Brysting, som begge havde gaarde i Stubberup ved opmaalingerne til den nye matrikel i 1682, og Morten Nielsen Brysting, der som nævnt var født 1629, og som formentlig allerede i en forholdsvis tidlig alder lagde bondens trælsomme gerning paa hylden og lod sig indskrive som latinskolediscipel, — velsagtens fordi han havde bedre nemme for den slags. Det vides ikke, hvor han gik i latinskole, heller ikke, hvornaar han blev student, eller hvornaar han tog teologisk attestats. I universitetsmatriklen nævnes ingen Brysting, men et par stykker ved navn Morten Nielsen. Den 20. december 1652 immatrikuleredes ved universitetet en Martinus Nicolaj, som var student fra Slagelse latinskole. Det *kan* være Morten Brysting, men det er svært at sige med sikkerhed. Først efter 1660, da han er blevet kaldet til sognekapellan i Fodby, forekommer hans navn undertiden, saa at det noglunde kan lade sig gøre at følge hans færden, og først da faar vi ham at se som den, han er: en jævn Herrens tjener, som de var dengang, paa godt og ondt, men ogsaa en mand, der nød en vis tillid i sit sogn og blandt egnens præster. Han var saaledes ofte tilstede ved gejstlige skifter i herredet, enten som værge eller vurderingsmand.

Ifølge Morten Brystings egne opgivelser kom han til Fodby 1662, og allerede et aars tid efter blev han indviklet i en

proces mod forpagteren paa Ydernæsgaarden, Hans Brunsvig, „som havde vist sig uvillig til at søge Fogedby kirke og give tiende dertil“.

For nu at fastslaa Fodby kirke som Hans Brunsvigs rette sognekirke, som han med rette burde at komme til, baade med hustru, børn og tjenestefolk, „at høre Guds ord og bruge det hellige og højærværdige sakramente samt give kirken og Guds ords tjenere deres rettighed efter ordinansen“, som hans forgængere havde gjort, førte Morten Brysting en række vidner.

Først fremstod Anders Hansen af Saltøby og vandt (vidnede): „For ungefær 60 aar siden tjente jeg præsten i Fodby, og da boede der en frue paa Ydernæs, fru Birgitte Bille, og søgte forne frue med hendes jomfruer og tjenere Fodby kirke og gav paa højtidsdage deres offer, og fruens vogn holdt i præstegaarden“.

Peder Nielsen Ørs i Stenbæksholm vandt som Anders Hansen og tilføjede, „at fruene gik til alters udi samme kirke, desligeste gjorde og fru Hilleborg, som kom efter hende, og hendes folk, de søgte, ofrede og brugte sakramentet udi Fodby kirke. Iligemaade gjorde velbaarne Bendix Sehested og hans folk. — Forpagter Laurids Clemmensen, mens han var paa Ydernæs, gav tiende til Fodby kirke i neget, søgte kirken, ofrede og annammede sakramentet, hans børn og døtre (!), som han giftede fra sig, blev trolovede og viede af Fodby præst“.

Det samme vidnede Jens Nielsen i Stenbæksholm og Ole Nielsen i Skraverup.

Saa fremstod Niels Enevoldsen, borger i Næstved, og vidnede, at han af byens latinskolemester, Peder Syv, havde

købt hans kongetiende af Fodby sogn, og da ydede Hans Brunsvig af Ydernæs en trave og halvfemte neg i tiende til Peder Syv.

Ovennævnte Laurids Clemmensen var for gammel og svag til selv at møde i retten, men afgav skriftligt det vidnesbyrd, at han, mens han boede paa Ydernæs, havde holdt Fodby kirke for sin rette sognekirke, til den havde han ydet tiende, der havde han givet sit offer og brugt det højærværdige sakrament, ja, han havde ikke alene givet tiende til hr. Mogens, forrige sognepræst i Fodby, men undertiden afkøbt ham og rektor magister Poul Nilausen (Menelausen) og Christen Jespersen, tilforn latinskolemester i Næstved, deres løn, kongetienden af Fodby sogn. Et aar havde hr. Mogens endda hjulpet forpagteren med at tælle kornet paa marken, hvad købmand Jens Hvid, som købte tienden af sognepræsten, kunne bevidne.

Præsten i Fensmark, Hans Christophersen Falstring, som 1622—35 havde været præst i Fodby, vidnede, at Bendix Sehested ansaa Fodby kirke for sin rette sognekirke; der brugte han sakramentet og beviste præsten „al taknemmelighed med offer, ildebrand og anden foræring“.

Ogsaa Peder Syv, latinskolemesteren, afgav et skriftligt vidnesbyrd, hvori han udtrykte tilfredshed med Hans Brunsvig, da han havde ydet, hvad han skulle til Niels Urtegaardsmand (ovennævnte Niels Enevoldsen), som oppebar tienden paa hans vegne.

Derpaa blev Hans Brunsvig spurgt, om han havde noget at sige til de fremførte vidnesbyrd; han var imidlertid ikke mødt, men hans søn, Just Hansen, paahørte uden indvendinger vidneførselen.

Da fremstod præsten Morten Nielsen Brysting og satte i rette: „Hans Brunsvig og alle hans folk bør herefter straks at søge Fodby kirke, der Guds ord at høre, sakramenterne andægtigen bruge og give præsten det offer aarligen ske bør, og er dom begærendes“.

Herredsfogeden fastsatte domfældelsen til den 24. marts 1664, og dommen kom til at lyde saaledes:

„Indstævnte Hans Brunsvig, forpagter af Ydernæs, bør søge Fodby kirke og give præsten offer og hans sædvanlige rettighed, som tilforn er ydet af dens forrige beboere“.

Dommen blev læst i St. Peders kirke i Næstved den 11. august 1664, paa Flakkebjerg herredsting den 19. februar 1680 og paa Sjællands landsting den 25. januar 1682. Skønt ordet tiende ikke udtrykkeligt nævnes i dommen, maa man gaa ud fra, at Morten Brysting har faaet medhold, og at Hans Brunsvig, ligesom den tidligere forpagter, har maattet betale tiende, der jo var en præsts „sædvanlige rettighed“.

Der hengaar nu seksten aar, hvor vi ikke støder paa Morten Brystings navn, bortset fra at han hyppigt optræder ved gejstlige skifter, indtil vi pludselig finder ham i den gejstlige justitsprotokol, indstævnet i en sag, hvor det kniber mere for ham at klare for sig.

Den 1. marts 1680 indstævnte Jens Simensen „paa canceler hr. Holger Vind til Harrestedgaard hans vegne“ den hæderlige og vellærde mand hr. Morten Nielsen Brysting „for it forløffte, hand anno 1676 den 24. martij skriftlig giort haver“ for Laurids Nielsen i Jenstrup, tilforn birkefoged til Harrested birketing; denne var nu afgaaet ved døden, men skyldte sin højvelbaarne herre 121 sletdaler og 2 mark, hvilket beløb Morten Brysting med „udgifne“ haand havde lo-

vet at holde Holger Vind skadesløs for, ligesom han havde lovet at staa inde for gaardens forbedring og vedligeholdelse efter fæstebrevets indhold, men intet deraf var efterkommet.

Nu fremlagde Jens Simensen en kopi af „forløftningsbrevet“, attesteret af to mænd, eftersom originalen ikke var skrevet paa det forordnede papir, som ikke havde været til at fremskaffe, da brevet blev skrevet.

Brevets ordlyd skal gengives her, da det giver et godt indtryk af tidens stil og for saa vidt ogsaa er medvirkende til at karakterisere den, der har affattet det:

„Eftersom hans høyedle excell. velbaarne hr. skatmester hr. Holger Vind til Harrestedgaard, ridder etc., ved sin fuldmægtig og tiencere paa Harrestedgaard Christen Pedersen hafuer ladit søge Laurids Nielsen i Jenstrup forrige birkefoged til Harrested birkefoting for resterende landgild, som hand ei aarligen efter recessen og hans fæstebrefs indhold til rette tid hafver clarerit, saa og for hans gaards brøstfældighed, som er anslagen udi penge og bedrager sig til sammen it hundrede tiufve og en sldr. tou mk., for hvilke forbmte 121 sldr. 2 mk. er efter derpaa forhverfvede dombs indhold efter Christen Pedersens begæring paa hans excell. vegne af birkefougden og vurderingsmænd giort fuldkommen udlæg udi forbmte Laurids Nielsens goeds og formue, som paa steden fandtis. Og som hans høyedle excell. velbaarne hr. skatmester høygunstlig hafuer ladit sig behage at betro forbmte Laurids Nielsen gaarden og godset igen imod nøyagtig caution, saa vil jeg underskrefne hr. Morten Nielsen, præst till Fogetbye, hermed fuldkommeligen paa Laurids Nielsens vegne hafue hans excell. hr. skatmester forsikret, at forbmte 121 sldr. 2 mks. udlæg schall komme hans excell. til goede, schadisløs og uden schade i alle maader, og Laurids Nielsen herefter gaarden at forbedre og holde udi forsvarlig hævd efter recessen og hans fæstebrefs indhold i alle maader til vitterlighed under min egen haand. Og som forseglet papir nu her ei er at

bekomme, forpligter jeg mig till denne aabenbare forløffte derpaa at udgifue, naar begieris. Actum Fogetbye den 24. martij 1676.

Morten Nielsen Brysting.

P.S. Dog, dersom, som Gud forbiude, at gaarden enten ved ulyckelig ildebrand eller fiendtlig indfald blef ruinerit, kand jeg ei svare hans excell. forskrefne løfte, som ellers udi alle maader schall efterlevis“.

Sagen er altsaa, kort fortalt, den, at Holger Vind allernaadigst havde ladet en forsømmelig fæstebonde beholde sin gaard, og at Morten Brysting venligst havde stillet caution for sammes landgilderestancer og gaardfæld, hvorpaa Laurids Nielsen gik hen og døde uden først at have efterkommet, hvad han var pligtig til, hvilket alt sammen medførte, at den Fodby sognekapellan kom i en slem knibe.

Foruden kopien af Morten Brystings brev fremlagde Jens Simensen skriftlig registrering og vurdering efter sal. Laurids Nielsen i Jenstrup, forrettet den 20. februar 1680 af Jens Simensen selv, som nu paa sin husbonds vegne begærede hr. Morten dømt til at stille Holger Vind tilfreds efter den stillede kaution.

Det var Brysting dog langtfra til sinds at gøre. Ved sin fuldmægtig, Niels Krabbe fra Næstved, svarede han Jens Simensen, at rent bortset fra, at kautionsbrevet var skrevet paa „slet“ papir, saa var det ikke aarlig efter recessen „til tinge fuldbyrdiget“, i lige maade var hr. Morten ikke blevet paamindet og oplyst om, hvad der ved rigtig registrering og paafølgende skifte var gaaet derfra til selvskylden. Paa baggrund heraf fandt Niels Krabbe, at hr. Morten „samme sit løfte ei saa yderlig kand svare, og formodis ei heller begieris, thi saa kunne fordres saa meget som ønskes“, da det var hr.

Morten uvitterligt, hvad der var passeret anlangendes skifteforretningen. Derpaa forlangte Niels Krabbe sagen udsat i 4 uger, hvilket ogsaa skete.

Da sagen atter optoges, fremkom intet nyt. I fortsættelse af Niels Krabbes sidste indlæg, hvori han begærede sagen optaget 3 uger senere, erklærede Morten Brysting, at han „self med hans excellence ville tale“. Og da Jens Simensen derpaa stod frem og begærede dom i sagen, gik retten ind paa Niels Krabbes forlangende og udsatte sagens videre behandling i 3 uger.

Da sagen imidlertid ikke oftere omtales i justitsprotokollen, kan man vel gaa ud fra, at hr. Morten personlig har ordnet sagen med Holger Vind, enten han saa har faaet udvirket en fuldstændig eftergivelse af den stillede kaution eller en klækkelig nedsættelse, eller han har maattet bide i det sure æble og betale, — muligvis er han dog nok sluppet fra det med skindet paa næsen.

Det kan man ikke paastaa, han gjorde, da han tredje gang var indblandet i en proces.

Der var nemlig i 1686 sket det, at Ydernæsgaarden var kommet i gehejmeraad Knud Thotts besiddelse, og han paa-stod sig i 1691 fritaget for at yde tiende af Ydernæs, hvilket de hidtilværende tiendetagere, magister Niels Blymester, sognepræst til St. Peder i Næstved, magister Jens Cheitom, rektor ved Næstved latinskole, og hr. Morten Brysting gjorde indsigelse imod. Ganske vist havde Knud Thott indtil 1689 tiendet af Ydernæs, men siden da havde han gjort de dokumenter, de tre tiendetagere støttede deres tienderet paa, til genstand for en nøjere undersøgelse og efter dette fundet sig ganske fritaget derfor. Naar han i de tre første aar havde

ydet tiende, skyldtes det, at præsten i Fodby paaberaabte sig en dom herfor, som han dog hidtil ikke havde kunnet faa at se, men „kun med snach opholdtes“.

I et brev til Knud Thott gjorde Morten Brysting gældende, at han havde været kapellan til Fodby kirke i 28 aar og i al den tid nydt præstetienden af Ydernæs, „som deraf bør gives efter de gamle tingsvidner“.

Der blev nu af kongen — 17. marts 1691 — givet befaling om nedsættelse af en kommission, der skulle undersøge og dømme i sagen. Tingsvidnet og dommen i sagen mod Hans Brunsvig fra 1664 blev fremlagt af de tre tiendetagere, men det tjente kun til at bekræfte Knud Thott i hans ret; det var jo nemlig fremgaaet tydeligt af vidneførselen, at aldrig nogen adelsperson eller lige dermed privilegerede havde givet tiende af Ydernæs, men vel søgt Fodby kirke og ofret paa de store højtidsdage; det var kun de forskellige forpagtere paa gaarden, der havde ydet tiende.

Den 22. oktober 1691 faldt kommissionens kendelse, som i et og alt gav Knud Thott ret, dog skulle hans tre sagsøgere ikke tilbagebetale, hvad de uretmæssigt havde oppebaaret, og han skulle selv være Fodby præst „med offer og anden rettighed for sin umag og tjeneste pligtig efter loven“.

Morten Brysting, sognepæsten i Næstved og latinskole-mesteren sammesteds var med andre ord blevet trukket grundigt til vands. Formodentlig har de handlet i god tro og ment, at de var i deres gode ret. Det pudsige ved historien er jo, at det bevis, de i tingsvidnet fra 1664 mente at have paa rigtigheden af deres paastand, i virkeligheden var det afgørende bevis paa, at deres modstander havde ret.

Siden synes Morten Brysting ikke at have været indblandet i retssager, men røgtede i endnu 17 aar sit kald som hyrde for Fodby menighed. Han døde 1708 og efterlod sig foruden hustruen „hæderbaarne og gudelskende matrone Jytte Christensdatter“ 7 voksne børn.

Saa vidt det kan ses, var Jytte Christensdatter søster til hr. Laurids Christensen, som fra ca. 1670 til 1682 var præst i Vallensved, og datter af hr. Christen Mikkelsen, som 1635 blev kaldet til Fodby som sognekapellan, og hvis hustru Inger Hendrichsdatter, da hun blev enke, ægtede hans eftermand i kaldet, hr. Mogens.

Ved skiftet efter Morten Brysting, som fandt sted den 4. april 1709, anføres sønnerne sgr. Niels Brysting og sgr. Christen Brysting, begge som indvaanere og negotianter (købmænd) udi Skelskør, sgr. Jacob Brysting, indvaaner i Stege, Johannes Brysting og Laurits Brysting „alumnus scholæ Roskildensis“, og Henrik Brysting, som ved faderens død kun var 19 aar gl., men som opholdt sig hos broderen Christen i Skelskør. Desuden var der en datter Catharina, som boede hos sin moder.

Endnu i lange tider forekommer navnet Brysting paa Vallensved-Fodby-egnen, saaledes nævnes blandt Næstved bys eligerede borgere købmand Claus Brysting, som døde 1784, men om han var af Morten Brystings nærmeste slægt, er vel tvivlsomt. Af dennes direkte efterkommere blev i hvert fald een præst. Det var sønnesønnen Morten Christensen Brysting, født i Skelskør, som fra 1747 til 1769 var sognepræst til Ramløse-Annisse, hvor han erhvervede sig følgende eftermæle: „rig, godgørende, elsket; gav 200 rdlr. til en ekstraskole i

Annis; ligeledes 200 rdlr. til de fattige i begge sogne“. Han døde barnløs.

Kilder:

- 1) P. Jensen: Gavnø kloster og herregaard. 1902.
- 2) S.V.Wiberg: Almindelig dansk præstehistorie. 1870—73.
- 3) Gejstlig justitsprotokol for Øster Flakkebjerg herred.
- 4) Gejstlig skifteprotokol for Øster Flakkebjerg herred.
- 5) Kirkehistoriske samlinger, 5. r. VI.